

Institut za pedagoška istraživanja
Beograd

Institut za psihologiju
Filozofskog fakulteta u Beogradu

XXVI NAUČNA KONFERENCIJA
„PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA I ŠKOLSKA PRAKSA“

*Kvalitativna istraživanja
kroz discipline i kontekste:
osmišljavanje sličnosti i razlika*

ZBORNİK RADOVA

Urednici

Vladimir DŽINOVIĆ
Tijana NIKITOVIĆ

12. i 13. mart 2021. godine
Online konferencija

XXVI NAUČNA KONFERENCIJA
„PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA I ŠKOLSKA PRAKSA“

*Kvalitativna istraživanja
kroz discipline i kontekste:
osmišljavanje sličnosti i razlika*

ZBORNIK SAOPŠTENJA

Urednici
Vladimir Džinović
Tijana Nikitović

12. i 13. mart 2021.
Online konferencija

PROGRAMSKI ODBOR

Predsednik

dr Vladimir Džinović, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Članovi

Dr Dušan Stojnov, redovni profesor
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Zora Krnjaić, viši naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Dr Slavica Ševkušić, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Dr Nikoleta Gutvajn, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Dr Ivana Stepanović Ilić, docent
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Biljana Stanković, docent
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Nataša Simić, viši naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Dr Marina Videnović, naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

msr Sanja Grbić, istraživač saradnik, asistent
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

ORGANIZACIONI ODBOR

Predsednik

msr Tijana Nikitović, istraživač pripravnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

ORGANIZATORI SKUPA

INSTITUT ZA PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA
Dobrinjska 11/3 • 11 000 Beograd • Srbija
www.ipi.ac.rs

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU, FILOZOFSKI FAKULTET U BEOGRADU
Čika Ljubina 18-20 • 11 000 Beograd • Srbija
www.f.bg.ac.rs/instituti/IPS/o_institutu

Napomena. Realizaciju ovog istraživanja finansiralo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (br. Ugovora 451-03-9/2021-14/200018).

STRUČNI SARADNICI ŠKOLA O DOBROBITI ADOLESCENATA NA HRANITELJSKOM SMEŠTAJU*

Zora Krnjaić** , Marina Videnović

Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Jelena Potrić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Uvod. Koncept dobrobiti, dobrostanja ili blagostanja (engl. *well-being*) upućuje na pozitivne karakteristike i optimalno funkcionisanje pojedinca tokom čitavog životnog ciklusa, a posebno je pogodan kao teorijski okvir za razmatranje razvoja dece i mladih. Ovo je složen koncept koji obuhvata: objektivne mere dobrobiti i životnih uslova dece i adolescenata; subjektivni doživljaj dobrobiti dece i adolescenata, njihova iskustva, gledišta, procene i aspiracije; iskustva, gledišta, procene i aspiracije drugih relevantnih aktera (roditelja i/ili drugih odgajatelja, nastavnika i stručnjaka) u pogledu dobrobiti dece i adolescenata (Ben Arieh et al., 2014). Ovako, sveobuhvatno određen, koncept dobrobiti naročito je primeren okvir za sagledavanje položaja i potreba defavorizovane i osetljive grupe dece i adolescenata na porodičnom smeštaju (Auerswald et al., 2017).

U Srbiji je, po raspoloživim podacima, tokom 2018. godine približno 3000 adolescenata bilo na porodičnom smeštaju. Na osnovu iskustava iz prakse i teorijskih saznanja, deca bez roditeljskog staranja, usled brojnih relacijskih stresora i nepovoljnih uslova za razvijanje mehanizama prevladavanja teškoća, suočavaju se sa nizom problema (Polovina, 2009). Nalazi istraživanja ukazuju na viši nivo problema u mentalnom zdravlju, češće adolescentske krize, depresiju i niže nivoe samopouzdanja i doživljaja sopstvene vrednosti kod adolescenata koji odrastaju u hraniteljskim porodicama (npr. Sinclair et al., 2005).

Istraživanje sprovedeno pre početka reforme u oblasti socijalne zaštite dece na alternativnom smeštaju (i sve veće deinstitucionalizacije) u Srbiji pruža dokaze da postoje razlike između dece koja su smeštena u institucije i dece u hraniteljskim porodicama (Krnjaić, 2002; Kuzmanović et al., 2002; Pešikan & Stepanović, 2002). U našoj sredini, međutim, izostaju nalazi koji bi pružili uvid u razlike između adolescenata iz opšte populacije i adolescenata na hraniteljstvu. Stoga je sproveden projekat usmeren ka sticanju znanja o dobrobiti adolescenata u Srbiji a posebno o dobrobiti adolescenata na porodičnom smeštaju kako bi se

* Ovaj rad nastao je u okviru projekta „Hraniteljstvo i dobrobit adolescenata: Istraživanje za unapređenje politika i praksi“ koji je sproveden u partnerstvu UNICEF-a, Odeljenja za socijalni rad i socijalnu politiku Fakulteta političkih nauka i Instituta za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu (tokom 2018. i 2019. godine).

** Email: zkrnjaic@f.bg.ac.rs

stekla potrebna znanja radi unapređenja kvaliteta njihovog života i izgradnje i unapređivanja relevantnih politika.

U okviru navedenog sveobuhvatno postavljenog projekta nastao je i ovaj rad koji se bavi stručnim saradnicima zaposlenim u školama i njihovim viđenjem učenika iz hraniteljskih porodica. Cilj ovog rada je ispitati koje specifične probleme adolescenata iz hraniteljskih porodica u odnosu na probleme adolescenata koji žive u biološkim porodicama izdvajaju stručni saradnici kod učenika svoje škole.

Metod. U okviru projekta „Hraniteljstvo i dobrobit adolescenata: Istraživanje za unapređenje politika i praksi“ koji je sproveden u partnerstvu UNICEF-a, Odeljenja za socijalni rad i socijalnu politiku Fakulteta političkih nauka i Instituta za psihologiju Filozofskog fakulteta (tokom 2018. i 2019. godine) primenjen je konvergentni paralelni mešoviti metod (Piano & Creswell, 2015). Kvalitativni i kvantitativni tip istraživanja su primenjeni paralelno, a potom su spojeni tokom interpretacije kako bi se došlo do dubljeg razumevanja fenomena, i to primenom triangulacije za sistematizaciju i analizu različitih izvora informacija. Tim pri Fakultetu političkih nauka sproveo je kvalitativno istraživanje uz korišćenje intervjua i fokus grupa sa adolescentima koji odrastaju na porodičnom smeštaju i sa hraniteljima i stručnim saradnicima iz sistema socijalne zaštite.

Tim Instituta za psihologiju sproveo je kvantitativni deo istraživanja primenom baterije upitnika i skala za adolescente uzrasta od 14 do 19 godina, koji pohađaju više razrede osnovne škole i srednju školu (ukupno njih 1464, uključujući i adolescente iz hraniteljskih porodica). Obuhvaćeni su i stručni saradnici iz 16 izabranih škola koje po zvaničnoj evidenciji imaju najviše učenika na hraniteljstvu (3 osnovne i 13 srednjih stručnih škola). Stručni saradnici, psiholozi i pedagozi, imali su dvostruku ulogu, učestvovali su i kao ispitivači i kao ispitanici, organizovali su i sprovedli istraživanje sa učenicima u svojim školama i odgovarali su na upitnik.

Upitnik za stručne saradnike obuhvata: lične podatke o stručnom saradniku; podatke o školi u kojoj radi; procene o porodicama učenika; procene o učenju i vanškolskim aktivnostima učenika; i posebno procene o odnosu učenika iz hraniteljskih porodica sa nastavnicima i vršnjacima, kao i problemima koji su kod njih prisutniji u odnosu na ostale učenike. Za ovaj rad izdvojen je segment koji se odnosi na procene i doživljaj stručnih saradnika o specifičnim problemima učenika njihove škole koji žive u hraniteljskim porodicama.

Rezultati. Urađena je tematska analiza odgovora na pitanje otvorenog tipa o specifičnim problemima dece iz hraniteljskih porodica (Braun & Clarke, 2006). Induktivnim putem izdvojene su teme koje se odnose na: nesigurnost i potištenost; probleme sa porodicom (biološkom i hraniteljskom); probleme sa učenjem i koncentracijom; i probleme u ponašanju i nedostatak socijalnih veština; agresivnost/žrtve nasilja.

Odgovori najčešće sadrže više od jedne teme, ali dominantna tema je nesigurnost koja se jasno izdvaja u 7 odgovora a javlja se i u sklopu drugih problema, pre svega, u sklopu

potištenost, bezvoljnost, sklonost odustajanju, nedostatak vere u budućnost i "šta dalje posle škole".

Saradnici, potom izdvajaju probleme adolescenata sa porodicom, sa biološkom jer pate osećajući se odbačeno, a sa hraniteljskom izdvajaju svađe i probleme u prilagođavanju *"smeta im njihova kontrola; duga adaptacija na novu sredinu (porodica, mesto, prebivalište, vršnjaci)"; "u periodu adolescencije teže se uklapaju u porodicu, tj teško im je da poštuju pravila"., "U adolescenciji počnu pitanja i uglavnom pate zbog toga što su ih ostavili biološki roditelji".*

Posebna tema se odnosi na *"probleme sa učenjem i koncentracijom"*. Ona uključuje i *"neredovnost pohađanja nastave"* i probleme kao što su *"slabija motivacija za učenje, neistrajnost, potreba za stalnom podrškom i gratifikacijama"*.

Tema problemi u ponašanju obuhvata i nedostatak potrebnih socijalnih veština zbog kojih adolescenti na hraniteljstvu imaju teškoća u komunikaciji. U tom smislu ova tema obuhvata: *"teže prilagođavanje na sredinu i poštovanje pravila", "nedostatak socijalnih veština", "nedostatak komunikacijskih veština"*, konfliktnost, svađe sa roditeljima, hraniteljima, vršnjacima.

Posebna tema je agresivnost i/ili žrtve nasilja. Dvoje saradnika kratko navode i da su deca ponekad agresivna i/ili da su žrtve nasilja.

Stručni saradnici u tri škole, naveli su, pak, da ne postoje specifični problemi dece na hraniteljstvu, i da ona ne zahtevaju nikakav poseban dodatni angažman, bar ne u posebno većoj meri nego što je to potrebno i ostaloj deci. Problemi učenika su uglavnom slični (imaju probleme sa učenjem i sa roditeljima/hraniteljima), a tamo gde ima razlika one idu u tom smeru da su deca iz hraniteljskih porodica nesigurnija i da imaju više problema sa vršnjacima.

Zaključna diskusija sa implikacijama. Stručni saradnici su obuhvaćeni sa pretpostavkom da imaju uvid u potrebe i položaj učenika i da su resurs i podrška nastavnicima koji rade sa adolescentima na hraniteljstvu u njihovoj školi. U ranijem istraživanju (Krnjaić, 2002), stručni saradnici iz timovima za decu bez roditeljskog staranja iskazali su najviše poverenja upravo u profesionalce koji rade sa decom u školi, učitelje, nastavnike i psihologa škole. Stručni saradnici su izabrani na osnovu zvaničnih podataka o tome u kojim školama u Srbiji ima najviše učenika iz hranieljskih porodica, tako da prvi nalaz govori da adolescenti na hraniteljstvu pohađaju manje popularne srednje uglavnom trogodišnje stručne škole.

Teme izdvojene kvalitativnom analizom specifičnih problema učenika iz hraniteljskih porodica koje su izdvojili stručni saradnici (Braun & Clarke, 2006; Vilig, 2016) koherentne su nalazima kvantitativnog dela ovog istraživanja kojim su obuhvaćeni adolescenti i nalazima na nivou celokupnog istraživanja kojim su obuhvaćeni i drugi stručnjaci i hranitelji (Krnjaić i Žegarac, 2019). Nesigurnost adolescenata na hraniteljstvu izdvaja se kao dominantna tema što je očekivano na osnovu teorije afektivnog vezivanja i u skladu sa nalazima istraživanja u drugim sredinama (Polovina, 2009; Sinclair et al., 2005). Sve ovo potvrđuje da je reč o osetljivoj grupi adolescenata kojima je potrebna posebna podrška.

Predstavljeni rezultati ugrađeni su u znanja generisana tokom istraživanja o dobrobiti adolescenata u Srbiji, sa fokusom na adolescente na hraniteljstvu, i preporuke za utemeljeno unapređenje porodičnog smeštaja i podršku u radu sa adolescentima. Preporuke koje se zasnivaju i na predstavljenim procenama i doživljajima stručnih saradnika se odnose, pre svega, na neophodno pružanje kontinuirane podrške deci i adolescentima na hraniteljstvu u savladavanju školskog gradiva (osiguranje funkcionalne pismenosti) i prevenciji odustajanja od školovanja i individualizovan pristup psihosocijalne razvojne podrške.

Ključne reči: *adolescenti, porodični/hraniteljski smeštaj, adolescenti na hraniteljskom smeštaju, dobrobit (well-being), stručni saradnici škola*

Literatura

- Auerswald, C. L., Piatt, A. A., Mirzazadeh, A., & Unicef. (2017). Research with Disadvantaged, Vulnerable and/or Marginalized Adolescents. Innocenti Research Briefs – Methods 5. <https://www.unicef-irc.org/adolescentresearch-methods/>
- Ben-Arieh, A., Casas, F., Frønes, I., & Korbin, J. E. (2014). Multifaceted Concept of Child Well-Being. In A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes, & J. E. Korbin (Eds.), *Handbook of Child Well-Being: Theories, Methods and Policies in Global Perspective* (pp. 1-28). Volume 1, New York: Springer.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77–101. doi:10.1191/1478088706qp063oa
- Krnjaić, Z. (2002). Stručni saradnici centara za socijalni rad –tim za decu bez roditeljskog staranja. U B. Kuzmanović (Ur.), *Deca bez roditeljskog staranja* (str. 137-173). Beograd: Institut za psihologiju i Save the Children UK.
- Kuzmanović, B. (Ur.) (2002). *Deca bez roditeljskog staranja*. Beograd: Institut za psihologiju i Save the Children UK.
- Pešikan, A., i Stepanović, I. (2002). Sistem brige o deci bez roditeljskog staranja – viđen očima dece. U B. Kuzmanović (Ur.), *Deca bez roditeljskog staranja* (str. 277-334). Beograd: Institut za psihologiju i Save the Children UK.
- Piano, V. L., & Creswell, J. W. (2015). *Understanding Research: A Consumer Guide*. 2nd edition. Boston: Pearson Education, INC.
- Pitcher, D. (2002). Placement with grandparents: the issues for grandparents who care for their grandchildren. *Adoption and fostering* 26(1), 6-14.
- Polovina, N. (2009). *Osećajno vezivanje: teorija, istraživanja, praksa*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Sinclair, I., Baker, C., Wilson, K., & Gibbs, I. (2005). *Foster Children: Where They Go and How They Get On*. Jessica Kingsley: London.
- Vilig, K. (2016). *Kvalitativna istraživanja u psihologiji*. Beograd: Clio
- Žegarac, N., i Krnjaić, Z. (Ur.) (2019). *Hraniteljstvo i dobrobit adolescenata: Istraživanje za unapređenje politika i praksi*. Beograd: Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu.